

Asilbek Tolibov

Qashqadaryo tumani 26- umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchisi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada hozirgi kunda butun dunyoi tashvishga solayotgn muammolardan biri global isish haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar. *Iqlim, global isish, muammo, isish xavfi, ob-havo, iqlim o'zgarishi, harorat, yog'ingarchilik.*

Global iqlim o'zgarishi, shuningdek, global isish, biz bilganimizdek, dunyo uchun jiddiy tahdiddir. Yerning iqlimi o'zgarib bormoqda va bu o'zgarish oqibatlari ekotizimlarning buzilishiga, muzliklarning erishiga, dengiz sathining ko'tarilishiga va oldindan aytib bo'lmaydigan ob-havo sharoitlariga olib keladi. Ushbu oqibatlarni yumshatish, jumladan, uglerod chiqindilarini kamaytirish, iste'mol usullarini o'zgartirish va asosiy sabablarni bartaraf etish uchun zudlik bilan va chora ko'rish kerak. Ushbu maqola global iqlim o'zgarishini o'rganish va uning oldini olish yo'llarini taklif qilishga qaratilgan.

Bundan 40 yil avval, 1981-yilning 21-avgust kuni olimlar ilk marta Yerdagi global isish xavfi haqida ma'lum qilgan.

Global isish – bir asrdan ko'proq vaqtdan beri davom etib kelayotgan, Yerdagi o'rtacha harorat ko'rsatkichining oshib borishi jarayonidir.

Iqlim o'zgarishi - keng tarqalayotgan, jadal va tezlashib borayotgan jarayondir. G'arbda yashovchilar uchun ham sayyoraning isish xavfi endi faqat chekka hududlarga ta'sir qiladigan muammo emas. Dunyoning deyarli barcha qismida istiqomat qilayotgan insonlar iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan hodisalarni o'z tanalarida his qilishmoqda.

Global isish bilan bir qatorda, iqlim o'zgarishi muammosi qatoriga yog'ingarchiliklarning bir maromda emasligi, gohida quruqchilik bo'lishi, gohida esa birdan yog'ingarchiliklar ko'payib hududlarni suv bosishi ham kiradi. 1 °C dan ozgina ko'proqqa - bu aslida siz tasavvur qilayotgandan-da yomonroq ko'rsatkich. 1980 yildan, ya'ni ma'lumotlar global darajada qayd etilish boshlangandan beri va 2017 yil holatiga ko'ra, solishtiradigan bo'lsak, Yer sayyorasining harorati 1 °C ga oshgan. Bu raqam sezilarli emasdek ko'rinishi mumkin, ammo unga sayyora yuzasidagi o'rtacha ko'rsatkich sifatida qaraydigan bo'lsak, o'zgarish katta ekanligini, oqibatda muzliklar eriyotganini va dengizlar darajasining keskin ko'tarilayotganini ko'rishimiz mumkin. Agar issiqxona gazlarining tarqalishi to'xtamasa, olimlar Yer sayyorasi o'rtacha haroratining 4 °C ga oshishini prognoz qilishmoqda. Bu esa quruqlikning katta qismini inson hayoti uchun yaroqsiz holga keltirib qo'yadi.

Global iqlim o'zgarishi - bu karbonat angidrid (CO₂), metan (CH₄) va azot oksidi (N₂O) kabi issiqxona gazlari Yer atmosferasida issiqlikni ushlab, haroratning asta-sekin oshishiga olib keladigan ilmiy hodisadir. Fotoalbom yoqilg'ilarni yoqish, o'rmonlarni kesish va sanoat jarayonlari kabi inson faoliyati issiqxona gazlarining ko'payishiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

Global isish bu erdagi haroratning sezilarli darajada ko'tarilishi natijasida o'rmon yong'inlari, cho'llanish, muzliklarning erishi, suvning ko'payishi, haddan tashqari yog'ingarchilik va toshqinning doimiy shakllanishi va haddan tashqari eroziya sabab bo'lgan ofatlar zanjiri. Global isish natijasida tabiiy ofatlar iqlim tizimining o'zgarishiga olib keladi. Global isish bu issiqxona gazlari, birinchi navbatda karbonat angidrid va metan chiqindilarining atmosferada to'planib, quyosh issiqligini ushlab turganda urning haroratiga ta'sir ko'rsatadigan uzoq muddatli, kumulatif ta'siri. Ushbu mavzu allaqachon qizg'in munozaraga sabab bo'lgan.

Global isishning oqibatlari keng qamrovli bo'lib, muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi va oldindan aytib bo'lmaydigan ob-havo sharoitlarini o'z ichiga oladi. Bu o'zgarishlar tez-tez va kuchli issiqlik to'lqinlari, qurg'oqchilik va bo'ronlar kabi halokatli oqibatlarga olib kelishi mumkin. Natijada yuzaga keladigan ekologik o'zgarishlar ekotizimga bir qator salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, jumladan, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va turlarning yo'q bo'lib ketishi. Global iqlim o'zgarishining oldini olish yo'llari:

1. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish: Quyosh, shamol, gidroelektr, geotermal va biomassa kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish iqlim o'zgarishini yumshatishdagi eng muhim qadamdir. Bu manbalar barqaror, nol yoki kam issiqxona gazlari chiqindilarini ishlab chiqaradi va uzoq muddatda iqtisodiy jihatdan samaralidir.

2. Uglerod chiqindilarini kamaytirish: Uglerod chiqindilarini kamaytirishga energiya samaradorligini oshirish, kam uglerodli transport variantlaridan foydalanish va chiqindilarni minimallashtiradigan va mahsulotlar qayta ishlangan yoki qayta ishlangan aylanma iqtisodiyotni qo'llash kabi bir nechta vositalar orqali erishish mumkin.

3. O'rmonlarni qayta tiklash va o'rmon xo'jaligi: O'rmonlarni qayta tiklash va o'rmonlarni boshqarish atmosferadagi karbonat angidrid va boshqa issiqxona gazlarini o'zlashtirishga yordam beradi va tabiiy resurslarni saqlashga yordam beradi. Daraxtlar ekish, o'rmonlarni muhofaza qilish va barqaror dehqonchilik amaliyotini targ'ib qilish atmosferadagi karbonat angidrid miqdorini kamaytirishga yordam beradi.

4. Barqaror iste'mol namunalari: Bir martalik ishlatiladigan plastmassalardan foydalanishni kamaytirish, organik dehqonchilik usullarini qo'llash va oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish kabi barqaror iste'mol modellarini targ'ib qilish ham iqlim o'zgarishini yumshatishga yordam beradi. Iste'molchilarni uglerod chiqindilarini kamaytiradigan va barqarorlikni ta'minlaydigan turmush tarzini qabul qilishga undash kerak.

5. Ta'lim va xabardorlikni oshirish: Iqlim o'zgarishining jiddiyligi haqida ta'lim va xabardorlikni oshirish muammoni samarali hal qilish uchun muhimdir. Hukumatlar va muassasalar xalq ta'limi dasturlarini ishlab chiqishni qo'llab-quvvatlashlari va qayta tiklanadigan energiya sohasida tadqiqot va ishlanmalarni rag'batlantirishlari kerak.

Mutaxassislar global isishining asosiy omili issiqxona effekti ekanligini ta'kidlashadi. Quyoshdan kelgan issiqlikning Yer sathida jamlanib, dimlanib qolishi issiqxona effekti deyiladi. Ya'ni quyoshdan kelgan nurni Yer ham o'z navbatida atmosfera orqali koinotga qaytaradi. Ushbu nurlarning bir qismi koinotga chiqib ketish

oʻrniga odamlardan chiqarilgan turli gazlarga yutiladi. Uning koinotga qaytib chiqib ketmasligi oqibatida Yer yuzi meʼyorida ortiq qiziydi va iqlimga taʼsir koʻrsatadigan issiqxona qatlami hosil boʻladi. Natijada sutka mobaynida eng yuqori va eng past harorat orasida kam farq boʻladi. Yaʼni odamlar va tabiat tunda ham kunduzgi kabi issiq va dim havo taʼsirida qoladi. Bunday sutkalik issiqlik esa keskin isish hodisasini keltirib chiqaradi.

Issiqxona effektini hosil qiluvchi asosiy gaz bu – karbonat angidrid. U atmosferaga ham tabiiy, ham sunʼiy yoʻl bilan qoʻshiladi. Metan, azot oksidi kabi boshqa iflos gazlar havoga inson omili tufayli chiqarilib, bular bir butun issiqxona effekti darajasini belgilaydi. Issiqxona effektini hosil qiluvchi gaz konsentratsiyalarining ortishi, sayyorada tabiiy issiqlik balansini buzadi va antropogen issiqxona effektini keltirib chiqaradi.

Hisob-kitoblarga koʻra, 2100 yilga borib issiqxona effekti oqibatida global yalpi ichki mahsulot 20 foizdan ortiqqa pasayishi mumkin. Shuningdek, hozirgi kunda asosiy muammolar sifatida antropogen omillar taʼsiri va qurgʻochilik natijasida uglerod gazini yutuvchi oʻrmon maydonlari keskin qisqarib ketishi, ozon qatlamining yemirilishi, yovvoyi tabiat maydonlarining qisqarib borayotganini ham keltirib oʻtish mumkin.

Olimlarning taʼkidlashicha, yaqin 25–30 yil ichida iqlim yanada issiqlashadi va ob-havo sharoiti keskinlashadi. Marjon qoyalari va boshqa zaif yashash joylari allaqachon yoʻq boʻlib keta boshladi. Atmosferaga issiqxona gazlari chiqindilari nazoratsiz ravishda tarqalishda davom etsa, olimlar buning uzoq muddatli jiddiy oqibatlarga olib kelishidan qoʻrqishmoqda: bular, dunyo tartibining buzilishi, keng koʻlamli migratsiya, Yer tarixidagi oʻsimliklar va hayvonlarning oltinchi ommaviy yoʻq boʻlib ketishining tezlashishi, muzliklar erishi, dengiz sathining koʻtarilishi va dunyoning qirgʻoqboʻyi shaharlarining koʻp qismini suv bosishi kabi oqibatlardir. Ushbu xavflarni keltirib chiqaradigan gazlar hozirdan oʻz taʼsirini koʻrsatmoqda va bu bizning avlodimiz uchun oldimizda turgan chuqur axloqiy savollar borasida bosh qotirish uchun bir imkoniyatdir.

Bugungi kunda Kioto protokoli (1997 yilda kelishilgan, 2005 yilda kuchga kirgan), BMTning iqlim oʻzgarishi boʻyicha Doiraviy konventsiyasiga qoʻshimcha, global isishga qarshi kurash boʻyicha asosiy global kelishuvdir. Protokol 160 dan ortiq davlatni oʻz ichiga oladi va global issiqxona gazlari chiqindilarining 55 foizini qamrab oladi.

Yevropa Ittifoqi CO₂ va boshqa issiqxona gazlarining emissiyasini 8 foizga, AQSh - 7 foizga, Yaponiyani - 6 foizga kamaytirishi kerak. Shunday qilib, asosiy maqsad - kelgusi 15 yil ichida issiqxona gazlari chiqindilarini 5 foizga kamaytirish - amalga oshiriladi. Ammo bu global isishni toʻxtatmaydi, aksincha uning oʻsishini biroz sekinlashtiradi. Va bu eng yaxshi. Shunday qilib, global isishning oldini olish boʻyicha jiddiy choralar koʻrilmaydi va koʻrilmaydi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Global isish dunyo va kelajagimiz uchun jiddiy tahdiddir. Yuqorida qayd etilgan chora-tadbirlar muammoni barqaror va samarali tarzda hal qilish uchun boshlangʻich nuqtadir. Hukumatlar, sanoat tarmoqlari, shaxslar va muassasalar doimiy iqtisodiy oʻsishni taʼminlab, atrof-muhitni saqlaydigan barqaror rivojlanish amaliyotlarini ilgari

surish uchun birgalikda ishlashi juda muhimdir. Biz sayyoramizga etkazilgan zararni bartaraf etish va kelajak avlodlar uchun barqaror va barqaror kelajakni ta'minlash uchun hozir harakat qilishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qo'chqorov O. A. et al. IQLIM O'ZGARISHINING GLOBAL OQIBATLARI //Интернаука. – 2020. – №. 23-3. – С. 52-53.
2. QORIYEV M., Mushtariy M. GLOBAL IQLIM ISISHINI O 'SIMLIKLAR VEGETATSIYASIGA TA'SIRI //Journal of Experimental Studies. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 10-14.
3. Zafarjon o'g'li E. D. et al. IQLIM O 'ZGARISHLARI //Scientific Impulse. – 2023. – Т. 1. – №. 8. – С. 690-694.
4. Tursunov, M. Iqlim o'zgarishining ta'siri haqida. / M. Tursunov // O'zbekiston ekologiyasi.-2020.-15-20 betlar
5. Sharipbayeva Y. M. AHOLINING GLOBAL IQLIM O 'ZGARISHI BO 'YICHA SAVODXONLIGINI OSHIRISH YO 'LLARI //RESEARCH AND EDUCATION. – 2022. – Т. 1. – №. 8. – С. 125-127.